

Globalna antika 4: preteče

dr. sc. Goran Đurđević

Beiwai koledž, Pekinško sveučilište za strane studije

U prošlim smo nastavcima pisali o suvremenim kretanjima u globalnoj antici uključujući nastavne i znanstvene trendove, projekte i najvažnija imena. No, bez obzira na aktualnost globalne antike i, po svemu sudeći, pozitivne trendove širenja ovakvih istraživačkih ideja, nužno je osvrnuti se na prošlost i probati otkriti preteče globalne antike. S obzirom na dužinu teksta i namijenjeni karakter, tematiku i strukturu časopisa ovaj ću tekst oblikovati kao sumativni pregled određenih imena u čijim se radovima ocrtavaju ideje, teme i pristupi uokvireni kao globalna antika.

Prije i tijekom Prvog svjetskog rata

Jedan od prvih istraživača koji je uključio Indiju i Kinu u komparativna istraživanja predmodernog svijeta istaknuti je njemački sociolog Max Weber. On je polazio od hipoteze o europskim korijenima kapitalizma te međusobnoj ovisnosti birokracije, religije i razvoja kapitalizma. Osim navedenoga Weber je pisao i o državi pokušavajući usporediti predmoderni i moderni svijet. Posebnu je pažnju posvetio Kini o kojoj je pisao u više knjiga, a jednu je knjigu posvetio kineskoj religiji objašnjavajući kinesku povijest i važnost kineskih gradova kao političkih centara umjesto gospodarskih žarišta, potom stabilnost kineskog društva tijekom dvaju milenija te nasljednost birokratskih funkcija i tzv. iracionalnost sustava. Naredni je interes ostvario u izučavanju Indije u kojoj je objašnjavao sličnosti i razlike između budizma i hinduizma. Oba su njegova interesa za Aziju (zanimljivo napisana i objavljena u jeku Prvog svjetskog rata) obilježena njegovom hipotezom o protestantskoj etici i pojavi kapitalizma. Budući da Weber nije znao navedene azijske jezike, dio ga je znanstvenika u startu odbacio pa se o tim njegovim knjigama dugo vremena razmjerno malo pisalo. Weberovo je djelo ostalo izvan dosega antičara u kasnijim razdobljima i čini se da mu nije pridavana velika pažnja u kontekstu izučavanja globalne i/ili komparativne antike.

Njemački povjesnik Eduard Meyer zasigurno je jedan od najpoznatijih germanofonskih antičara u drugoj polovici 19. stoljeća. On je autor petosveščane *Povijesti antike* u kojoj je pisao o antičkom Mediteranu i Perziji. Značajan je njegov doprinos razdvajanju antičke povijesti i klasične filologije, potom promišljanju o kapitalizmu u antičkom svijetu, odnosima između pojedinih entiteta, ropstvu itd.

U sličnom razdoblju kao Meyer i Weber pisao je kineski filozof Kang Youwei. On je bio istaknuti službenik kasne dinastije Qing i jedan od vodećih intelektualnih figura Reformskog pokreta 1898. Kao istaknuti konfucijanist bio je skeptičan prema vesterizaciji Kine. Autor je poznatog djela *Velika zajednica* (Datongshu) u kojemu je pisao o svijetu kojem će vladati zajednička vlada, a ljudi će nadići razlike poput religija, država, rasa, klasa, roda i obitelji. Iako je njegovo djelo manje vezano uz antiku u direktnom smislu, čini se da je preuzeo neke aspekte iz antičke povijesti, npr. kraj povijesti, kozmološka vizija unitarnosti i jednakosti te se djelo oslanja na konfucijanističku tradiciju.

Drugi kineski intelektualac je Wang Guowei. Obrazovan kao filozof, muzikolog i teoretičar književnosti unio je brojne inovacije u kinesku humanistiku pa je pisao o različitim filozofima iz Europe – od Aristotela do Schillera.

U proučavanju globalne antike iz perspektive rane historiografije svakako treba izdvojiti gigante globalne i svjetske povijesti poput Oswalda Spenglera ili Arnolda Toynbeeja. Prvospomenuti Spengler ispisao je povijest svojim djelom *Propast zapada: obrisi jedne morfologije svjetske povijesti* koje je napisao potkraj Prvog svjetskog rata. Bavio se tzv. velikim kulturama među kojima se nalaze kineska, indijska, meksička i apolonska (odnosno klasična/antička koja se odnosi na Mediteran). Kao izniman erudit Spengler je bio opsjednut pronalaskom logike povijesti i uočavanja pravilnosti u povijesnim razdobljima kao i korištenjem bioloških termina u razumijevanju prošlosti. Koristi pojmove *kultura* i *civilizacija* pri čemu potonji označava završno stanje kulture koja može biti trajno, a istovremeno je dekadentno i obilježeno centralizmom.

Međuraće

Poznati književnik H. G. Wells napisao je udžbenički rukopis *Kratka povijest svijeta* 1920. godine. Zamišljena je kao povijest Zemlje i svojevrsna je preteča kasnije ideje Davida Christiana o velikoj povijesti. Dakle, Wells cjelokupno objašnjava Zemljinu povijest od početaka do Prvog svjetskog rata. Iako je očigledna zapadnocentrična perspektiva, Wells ima dijelova o Indiji i Kini. Knjiga je imala izniman marketing (primjerice, uloženo je oko 400 000 dolara u današnjoj vrijednosti u letke i informiranje javnosti) što je rezultiralo velikom popularnošću i korištenjem u obrazovanju, posebno u srednjim školama i koledžima.

Američki povjesničar Frederick John Teggart napisao je knjigu *Rim i Kina: studija o korelacijama u povijesnim događajima* 1939. godine. Polazio je od nekoliko važnih ideja. Prvo, želio je izbjeći eurocentričnu perspektivu te je pisao da svi imaju svoju povijest. Zatim je koristio koncept korelacija kao znanstveno utemeljenih uzroka, povoda i posljedica. Polazišna točka za njegovu usporedbu Kine i Rima bila je tzv. barbarska invazija na oba velika carstva Euroazije.

Važan doprinos proučavanju globalne antike dao je bračni par Will i Ariel Durant koji su napisali *Priču o civilizaciji* u 11 svezaka pri čemu su prva tri posvećena antičkom svijetu. Prvi svezak naslovljen *Naša orijentalna baština* izdan je 1935. godine, a prati bliskoistočnu povijest do 4. st. pr. Kr. i propasti Ahemenida u Perziji kao i povijest Indije, Kine i Japana. Potonje tri civilizacije ispisane su u vrlo dugom trajanju do autorova vremena 1930-ih. Drugi svezak iz 1939. prati drevnu Grčku do rimskog osvajanja, a treći (otisnut 1944.) posvećen je Rimu do cara Konstantina. Cijeli je set knjiga izazvao veliku pažnju i donio brojne nagrade autorima, uključujući Pulitzeru 1968. godine i Predsjedničku medalju slobode 1977. godine. Među povjesničarima bilo je i pozitivnih i negativnih promišljanja o knjigama.

Među kineskim naučnicima svakako treba podcrtati političara, diplomata i poli-histora Hu Shiha. Njegova je djelatnost bila usmjerena na društvene promjene u sklopu kojih je unio i brojne novine u znanosti, kao što su razvoj i reforma kineskog pisma, potom i uvođenje znanstvene metode u kinesku historiografiju čime je otkrio brojne

falsifikate i unaprijedio izučavanje povijesti. U kontekstu globalne antike bavio se odnosom Kine i Indije te je uočavao indijsku religijsku dominaciju nad Kinom koju je i oštro kritizirao.

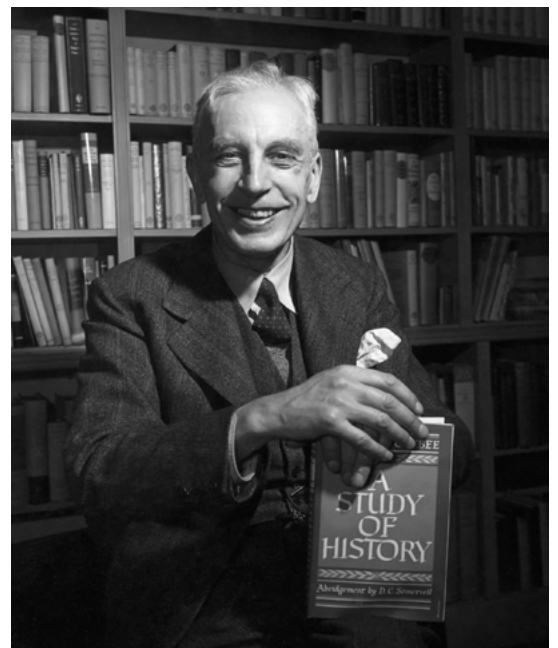
Drugi svjetski rat i hladni rat

Njemačko-američki znanstvenik Karl Wittfogel opredmetio je svoje interese za Aziju u poznatom djelu *Orientalni despotizam* sa znakovitim podnaslovom Komparativna studija totalne moći iz 1957. On je široko obrazovan u poljima filozofije, povijesti i sinologije te je gradio znanstvenu karijeru u Njemačkoj i SAD-u uz česte istraživačke

boravke u Kini. Svoju je kapitalnu knjigu orijentirao oko kontrole nad navodnjavanjem (tzv. hidraulička civilizacija) te uspostave totalne moći i terora kao posljedicu toga. Iako inicijalno orijentiran na Aziju, u knjizi je proširio koncept na mnoga žarišta predmodernog svijeta (primjerice, Azteke, Inke, Egipat), a zanimljivo je da je ignorirao Indiju. Njegova je studija izazvala veliku pažnju što je rezultiralo brojnim citatima i reakcijama. Dok je dio znanstvenika prihvatio njegova razmišljanja, posebno u kontekstu Azije i tadašnjih vanjskopolitičkih dimenzija hladnog rata, drugi su znanstvenici uočavali neprihvatljivost hipoteze i kritizirali je kao ekološki determinizam, pojednostavljivanje različitosti povijesnih etapa i područja.

Druga važna figura britanski je povjesnik Arnold Toynbee koji je napisao važno djelo *Istraživanje povijesti* u dvanaest tomova pri čemu su prvih deset originalni tekstovi, jedanaesti je dopunski svezak s kartama i indeksima, a posljednji dvanaesti njegova su naknadna propitivanja i izmjenne stavova jer su svesci izlazili u dužem vremenskom odsječku. Toynbee je bio usmjeren na religijsko-filozofsko objašnjenje povijesti te je na tome tragu definirao čak 29 civilizacija pri čemu za potrebe našeg teksta treba izdvojiti one koje su vezane uz antički svijet, odnosno toynbeejskim rječnikom, prvu i drugu generaciju civilizacija. Spomenute bi bile: minojska, Shang, indska, egipatska, sumerska, andska, majanska, yucatanaska i meksička. Toynbeejev je značaj za svjetsku povijest golem i on je bio u stanju sistematizirati različite vremenske i regionalne okvire u smislenu narativnu strukturu.

Talijanski arheolog i lingvist Sabatino Moscati doprinio je razumijevanju feničke i kartaške civilizacije te njihovom prožimanju s Grcima i Rimljanima. Poznata je knjiga

Antičke semitske civilizacije objavljena na talijanskom jeziku 1958. godine. U njoj je revalorizirao ulogu Feničana i Kartage u antičkom Mediteranu te međusobna prožimanja s Europom. Ostavio je značajan trag i kao arheolog na nekoliko arheoloških lokaliteta u Aziji, Africi i Europi.

Popis autora nikako nije konačan i on će se svakako proširivati za buduća izdanja. Cilj je detaljnije doznati o historiografskim metodama pojedinih autora kao i dodatno istražiti neke druge jezike, npr. ruski, španjolski, francuski itd.

Zaključna razmatranja

Ovaj kratak tekst posvetio sam ranoj historiografiji o globalnoj antici i o tome možemo izvući nekoliko zaključaka. Prvo, posve je očekivano da tekstova ima razmjerno malo. Pišući o 19. stoljeću i historiografiji, uvijek treba na umu da je to vrijeme ranog usustavljanja historiografije i uspostave moderne znanosti kao i visokog obrazovanja. U tome su razdoblju teme iz povijesti često bile vezane uz uski krug polihistora koji su često bili političari, zakonodavci i diplomati pa su njihove interpretacije bile u skladu s njihovim političkim ambicijama i ideološkim profilima. Iz toga ključa možemo čitati djela Maxa Webera, Hu Shiha, Wanga Guoweija, Kang Youweija. S druge pak strane, arheologija je bila svojevrsan hobi pripadnika elite koji su imali skupljačku/kolekcionarsku, obavještajnu i diplomatsku djelatnost. Zasigurno je najbolji primjer Arthur Evans. Međutim, rani arheolozi nisu imali vizije za komparativnu i globalnu arheologiju antike. Ovo ne znači da nije bilo prapovjesničara koji su pisali o Bliskom istoku i/ili Egiptu iz isprepletene ili komparativne perspektive, no takvi se trendovi nisu prelijevali u antiku.

Drugo, globalna i svjetska povijest kakvu su pisali Arnold Toynbee, Oswald Spengler i H. G. Wells proširila je obode k neeuropskim društvima, prvenstveno Kini i Indiji. Čini se da je njihovo djelovanje povezano s krajem Prvog svjetskog rata, geopolitičkim promjenama, uspostavom Lige naroda te otvaranjem SAD-a.

Treće, unatoč nastojanjima i dubljim istraživanjima vidljiva su dva očekivana fenomena: izostanak žena i dominacija eurocentričnosti. Potonji je problem logičan pa gotovo da nema autorica koje su pisale o globalnoj antici iz rane historiografije. Mislim da su trendovi praćeni i na drugim poljima historiografije u analiziranom razdoblju. Dominacija eurocentričnosti ogleda se i iz autora (većina ih je djelovala u Europi ili Americi uz rijetke kineske znanstvenike pa upada u oči izostanak autora iz srednje i južne Amerike, potom Afrike i Indije) te pristranosti zapisa koja je prošlost gledala europskim očima.

Četvrto, u tekst nisam uključio komparativne mitologe poput Josepha Campbella, Mircee Eliadea kao ni psihoanalitičare Carla Gustava Junga i Sigmunda Freuda. Razloga je više uključujući i onaj da oni nisu pisali o globalnoj antici na način kako ju povjesničari i arheolozi definiraju jer je komparativna mitologija puno veća i šira od globalne antike. Nadalje, njihovo očište nije bila antika već kultura u dužem trajanju jer, primjerice, nordijska, maorska, grčka i kineska mitologija imaju različite vremenske okvire. Iz sličnih razloga nisam pisao ni o komparativnoj književnosti ni o filozofiji.

I ovaj sam tekst obilježio novim brojem, u ovom slučaju arapskom brojkom 4. To je isto mali doprinos dekolonizaciji antike. Idući ću broj posvetiti konstrukciji i imaginaciji povijesnih putova – Put svile, Jantarni put, Put tamjana, Carigradski drum itd. Takve su komunikacije izazivale pažnju antičara, ali i cjelokupne javnosti kroz povezivanje ili *povezivanje* udaljenih krajeva Afroeuroazije.

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Đurđević, G. (2023). Globalna antika 4: preteče. *Poučavanje povijesti*, II(2), 93–96.